

Gunnar Hansson

SAP och Wigforss

Under intryck av revolutionära stämningar och faktiska omvälvningar i Europa, och som ett resultat av politisk kamp genomdrevs i Sverige den liberala demokratins principer åren runt 1920. Demokratiseringen av det politiska livet utgjorde en grund för SAP i kravet på ekonomisk omvandling. Den politiska demokratin gav politiskt-konstitutionella möjligheter till, och bidrog med argument i kampen för, denna omvandling. Svensk socialdemokrati hade möjligheter att på parlamentarisk väg

genomföra en grundläggande samhällslig omvandling. Den samtida revolutionära händelseutvecklingen i Europa och den liberala demokratins genombrott i Sverige gav partiet argument i detta arbete, framförallt då dess krav på en demokratisering även av samhällets ekonomiska organisation.

Socialismen stod således efter rösträttsreformen högt upp på den svenska arbetarrörelsens politiska dagordning, och ansågs tidsmässigt inte särskilt avlägsen.¹ Inom partiet fanns en bestämd

---

1. Se Christer Lundh, *Den svenska debatten om industriell demokrati, I. Debatten i Sverige* (1987), s 144-175 om partiet och om fackföreningsrörelsen, *ibid*, s 176-201.

övertygelse att statssocialism i betydelsen av ekonomisk omvandling på politisk väg och staten som ägare och ledare av företagen skulle utgöra den framtida formen av ekonomisk organisation. Men, som kommer att framgå, fanns i partiet även en betydande vilshenhet och osäkerhet inför frågan hur ekonomin skulle organiseras.

SAP hade fram till 1918 i huvudsak ägnat sina resurser åt kampen för allmän rösträtt. Någon egentlig idédebatt om hur det socialistiska projektet skulle förverkligas hade inte förekommit.² Några sammanhängande idéer om hur det framtida samhällets ekonomiska organisation skulle utformas hade följaktligen inte utformats. Tingsten anger i *Den svenska socialdemokratins idéutveckling* två orsaker: en önskan att inte hemfalla åt »utopisk socialism« och avsaknaden av ekonomisk sakkunskap. En tredje faktor var, vill jag hävda, att konkreta förebilder saknades. Den västeuropeiska socialdemokratien hade inte genomfört en samhällelig omvandling i något land vid denna tid. Någon samhällsomvandlingens praxis hade sålunda

inte etablerats av den västeuropeiska socialdemokratien.

På SAP:s kongress 1920 fördes dock en principiell debatt om samhällets ekonomiska omvandling i anslutning till att Wigforss gav ett föredrag om industriell demokrati. I föredraget ställer Wigforss för det första frågan om fackföreningsrörelsens ställning. Arbetarnas strävan att skaffa sig större inflytande på arbetsplatsen, över produktionsprocessen, tog sig först uttryck i en syndikalistisk rörelse riktad mot »den gamla fackföreningsrörelsen«, beskriver han. Denna är inte uppbyggd för att arbetarna skall skaffa sig detta större inflytande »utan den räknar med arbetsgivarna ständigt som en mäktig faktor och rörelsen blir således mera en kraft utanför arbetsplatsen.«³ Wigforss söker således göra upp med en rådande uppfattning inom arbetarrörelsen om fackföreningsrörelsens uppgifter.

Wigforss ställer för det andra frågan om gillesocialismens utopism. Han argumenterar genom att åberopa den samtida pågående samhällsutvecklingen. Wigforss hänvisar till ett kommitté-

2. Herbert Tingsten, *Den svenska socialdemokratins idéutveckling I* (1967), s 144-145 om tiden före sekelskiftet: »Maktkampen och därmed kampen för den allmänna rösträtten blir alltså den primära aktionslinjen. På vad sätt och i vilken ordning socialiseringen efter maktövertagandet skulle ske diskuterades föga.« Om tiden från sekelskiftet till första världskriget, ibid s 182: »De socialdemokratiska principfrågorna intog likväl under detta skede en jämförelsevis undanskjuten plats i partiets debatter. Det kan till och med sägas, att de sociala och ekonomiska frågorna i mer egentlig mening överhuvud stod i bakgrunden.«

3. Protokoll från Sveriges socialdemokratiska arbetarepartis elfte kongress i Stockholm den 8-15 februari 1920, se även s 87 i denna bok.

förslag i England, Whitleykommitténs förslag⁴, utarbetat av arbetsgivare, arbetare, politiker och nationalekonomer. På varje fabrik skulle utses driftsråd, vilka sedan skulle förenas i distriktsråd, och dessa skulle i sin tur förenas i ett landsråd. Driftsråden skulle inledningsvis inte ha något avgörande inflytande på arbetsplatsen, men det förutsattes att rådet skulle få makt att bestämma över arbetstid och löner, refererar Wigforss. »Härigenom skulle skapas ingenting mindre än ett organ vid sidan av staten, som på demokratisk grund skulle reglera industrin.«

Wigforss ställer för det tredje frågan om gillesocialismens gruppegoism. Arbetarnas intressen tas till vara om ekonomin omvandlas i enligt med gille-

socialismens idéer, men kommer andra parter intressen att tillgodoses? Wigforss presenterar en modell för hur en omvandlad ekonomi skall utformas. Konsumenterna har rätt att bestämma vilka varor som skall produceras och priser på dessa varor. »Staten äger produktionsmedlen, men bör ej vara brukare, ty då uppstår byråkrati.« Producenterna skall överta företagen »genom ett slags gemensamhetsackord«.

Wigforss anförande väckte intresse hos deltagarna på kongressen. Åtskilliga var de som deltog i den åtföljande debatten, och reaktionerna var skiftande.

Här följer ett utdrag ur kongressprotokollet, som visar spännvidden i debatten.

---

4. En kommitté tillsatt år 1916, under brinnande krig och med hårda motsättningar på arbetsmarknaden, med uppgift att utforma partssammansatta organ på olika nivåer inom industrin. Dess förslag började att genomföras 1918.